

профессиональной подготовки будущих воспитателей дошкольных учебных заведений к конкретным видам деятельности; раскрыто требования по профессиональной компетентности воспитателей дошкольных учебных заведений; охарактеризованы модели подготовки будущих воспитателей дошкольного профиля. Автор отмечает необходимость изучения зарубежного опыта по данной проблеме.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональная компетентность воспитателя, педагогическая техника воспитателя, дошкольное образование.

L. Litvin

THE CHARACTERISTICS OF THE SCIENTIFIC RESEARCHES IN THE VOCATIONAL TRAINING OF THE EDUCATOR OF THE PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION

In the article, the problem of the vocational training of the educator of the preschool educational institution is analyzed in up-to-date research papers. It is distinguished the main bases of the vocational training of the future educators of the preschool educational institutions to the concrete types of activities; it is disclosed the demands to the professional competence of the educators of the preschool educational institutions; it is characterized the models of the future preschool specialists' training. The author emphasizes the necessity of studying foreign experience on this issue.

Keywords: vocational training, educator's professional competence, educator's pedagogical technique, pre-school education.

Рецензенти:

Сисоєва С. О. — д. пед. н., проф., чл.-кор. НАПН України,
Безпалько О. В. — д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2013

УДК 378.147: 811.111'342.9

Н. В. Мосьпан

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті аналізуються проблеми вищої освіти України в умовах розвитку ринкової економіки. Висвітлюється недосконалість сучасного механізму регулювання взаємодії вищої освіти та ринку праці. Представлені різні підходи до модернізації вищої освіти України та обґрунтовується необхідність вивчення Європейського досвіду з цього питання.

Ключові слова: вища освіта, ринок освітніх послуг, ринок праці, розвиток.

На сучасному етапі суспільного життя та світової історії освіта стає не тільки найважливішою соціальною сферою, але й у прямому сенсі найважливішою економічною галуззю. Основним джерелом розбудови економіки є знання. Вища освіта грає все більш важливу роль у накопиченні та розвитку людського капіталу в державах з ринковою економікою.

Світовою спільнотою Україна визнана ринковою державою, тому оптимізація взаємовідносин вищої освіти з ринком праці має особливо важливе значення нині, коли формується економіка знань (Кущенко В. І., 2010).

Розвиток ринкових відносин в Україні висуває нові вимоги до кількості та якості випускників та до приведення структури підготовки кадрів у відповідність потребам ринку праці. Вищі навчальні заклади головним чином орієнтуються на попит споживачів освітніх послуг, що призводить з одного боку до зростання кількісних і зниження якісних показників підготовки фахівців, перенасичення ринку праці фахівцями «модних» професій, а з другого — до зростання рівня безробіття серед випускників навчальних закладів. Вища освіта має орієнтуватися на потреби ринку праці, передбачати його вимоги та створювати конкурентне середовище.

Дослідники різних галузей науки (Гнибіденко І. Ф., Мокроносова А. Г., Мартякова О. В., Сисоєва С. О., Новиков А. М.) погоджуються, що функціонування вищої освіти та ринку праці забезпечує як культурно-інтелектуальні, так й інноваційні потреби

суспільства. Вища освіта взаємодіє з ринком праці, як органічна складова будь-якої ринкової економіки, що виконує функції механізму розподілу і перерозподілу суспільної праці за сферами і галузями господарства, видами та формами зайнятості відповідно до структури суспільних потреб і форм власності.

Тісна взаємодія ринку праці та вищої освіти в умовах трансформації ринкової економіки є важливим напрямом змін і тенденцій освітнього простору, розширення доступу до навчання і вибору професії, формування людського капіталу як основи ефективного економічного і соціального розвитку країни.

Сьогодні потрібні фахівці, здатні генерувати найсучасніші технології, інформаційно-інноваційні здобутки. Згідно зі звітом Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність (2011-2012 р.) за цими показниками Україна посідає у світі досить низькі місця. Фахівці підкреслюють, що велика частка вини в цьому лежить на ринку праці і на ринку освітніх послуг. Ринок праці останнім часом характеризується глибокою регіональною диференціацією, безробіттям, низькою заробітною платою, тощо.

Аналіз наукової літератури та публікацій з цього питання вказує на великий інтерес наукової спільноти до вивчення проблем розвитку системи освіти. Основною проблемою сьогодення визначають невідповідність параметрів функціонування вищої освіти потребам ринку праці. До сучасних проблем їх розвитку відносять різні, але проаналізуємо деякі з них:

1. *Відсутність балансу між попитом і пропозицією на ринку праці.* За даними Державного комітету статистики (Статистичний бюлетень. – К: Держкомстат, 2009. – С. 28) Найбільший обсяг послуг на ринку праці представлений вищою школою – майже 70% обсягу реалізованих освітніх послуг. Це означає, що ринок праці все більше поповнюють фахівці з вищою освітою, хоча попит на них не завжди адекватний. На ринку праці сьогодні затребувані представники технічних професій середньої та нижчої ланки і технічних спеціальностей взагалі, однак відповідний профіль навчання слабко популяризується і залишається недостатньо привабливим для молоді, бо не тільки потребує більш тривалого й складного навчання, а й не відповідає сучасним уявленням про престиж роботи й комфортні умови життя.

Сучасний ринок праці і ринок світних послуг мають яскраво виражений регіональний характер. Населення різних територій

(переважно міста та села) одержують різну за якісними характеристиками вищу освіту. За цих умов ринок освітніх послуг має бути спрямований не лише на виконання завдань, поставлених державою, а й на задоволення постійно зростаючого суспільного освітнього попиту, на підвищення освітнього рівня економічно активної частини населення України.

2. *Невідповідність вакансій і рівня кваліфікації.* Сучасні випускники стурбовані питанням працевлаштування. Роботодавці майже в усіх установах, організаціях та приватних структурах віддають перевагу людям із досвідом роботи, котрі набули певних навичок, а не випускникам вищих навчальних закладів, у яких лише теоретичні знання. Відповідно, за даними Гук Н., близько двох третин вищих навчальних закладів працюють, по суті, на біржу праці, оскільки їхні випускники не можуть працевлаштуватися за фахом і йдуть на низькооплачувані робочі місця або поповнюють армію безробітних (Гук Н., 2012). Лавриненко Л. М. зазначає, що в умовах орієнтації економіки на інноваційний розвиток фахівці, які мають освіту у галузі математичних та технічних наук мають бути «на вагу золота», але лише 70% тих, хто отримав освіту в цьому напрямку працюють за фахом, 46% – біологічних, агрономічних і медичних наук, 76% – прикладних наук і техніки (Лавриненко Л. М., 2012).

Згідно з офіційним сайтом Державного комітету статистики України у сучасний період ринкових трансформацій спостерігається тенденція виникнення диспропорцій між попитом і пропозицією на ринку праці. Так, у 2011р. ВНЗ III-IV рівнів акредитації було підготовлено і випущено 529,8 тисяч фахівців, тоді як потреба підприємств у фахівцях становить 7,0 тисяч фахівців. Кількість фахівців, випущених ВНЗ III-IV рівнів акредитації у 2008-2011р. збільшилась на 61,4 тисячі осіб, а потреба підприємств у фахівцях з 2008р. по 2011 р. зменшилась більше ніж на половину – 8,6 тисяч осіб. Аналіз показників співвідношення попиту та пропозиції спеціалістів на ринку праці України свідчить про тенденцію розвитку безробіття та наповнення ринку праці безробітними з вищою освітою (Аналітичний звіт, 2011).

3. *Молодіжне безробіття.* За даними державної служби зайнятості, 2010 року в Україні серед безробітних віком 15–25 років частка випускників вищих, професійно-технічних навчальних закладів, загальноосвітніх шкіл становила відповідно 36,9%; 55,9%; 7,2%. У 2012р. 54 тис. випускників вищих навчальних закладів

зареєструвались на біржі праці. Саме безробіття є причиною трудової міграції та великих витрат ВВП.

Підписання Україною у травні 2005 р. Болонської декларації потребує розробки та виконання програми реформування процесу підготовки фахівців найвищого рівня з метою його наближення до єдиних європейських вимог. Перед Україною стоїть завдання створення європейського наукового та освітнього простору задля підвищення конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів при працевлаштуванні, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці.

Саме Болонський процес є освітнім стимулом і використовується як один з прискорювачів руху до європейської спільноти. Так, з кожним роком зростає кількість українських студентів, які отримують освіту за кордоном. За даними Інституту статистики ЮНЕСКО у 2005 р. за кордоном навчалось понад 25 тис. українських студентів, переважна більшість у Німеччині (7,6 тис. осіб), Російській Федерації (6,8 тис. осіб), США (2 тис. осіб), Польщі (1,8 тис. осіб), Угорщині (1 тис. осіб).

До застережень щодо цього процесу можна віднести загрози того, що певна частина високоосвіченої молоді залишається за кордоном. Тобто відбувається «відплив капіталу» в його соціальному, демографічному та інтелектуальному вимірах. Відповідно, це завдає шкоди національному ринку праці через втрату певної частини працездатного населення. Куценко В. І. та Чорнодід В. С. вказують на необхідність створення умов, щоб інтелектуальний потенціал, сформований в Україні, працював на розбудову її економіки, а не був донором інтелектуального потенціалу близького та далекого зарубіжжя (Куценко В. І., 2010).

4. *Залежність від попиту абітурієнта.* Сучасний ринок праці переживає перенасичення ринку праці фахівцями «модних» професій: юристів, економістів тощо. Такі негативні тенденції зумовлені суб'єктивними інтересами вищих навчальних закладів, зацікавлених у кількісних показниках контингенту студентів з якими пов'язаний рівень фінансування вищих навчальних закладів, як з державного бюджету так позабюджетних коштів. Проведений фахівцями (Куценко В. І., Чорнодід В. С., Мартяковою О. В., Плахотніковою Л. О. та ін.) аналіз ринку праці, вказує на недостатній рівень підготовки кадрів робітничих спеціальностей. З відродженням регіональної економіки ця проблема зростатиме. Система професійно-технічної підготовки кадрів за часи незалежності України

зазнала суттєвих негативних змін, що вплинуло як на ринок праці так і на ринок освітніх послуг.

5. *Співвідношення кількості населення та вищих навчальних закладів України.* У 2011-20012 навчальному році кількість вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації зменшилась на 4 заклади. Сьогодні в Україні налічується 345 університетів, інститутів, академій на 45,5 мільйонів населення. У той же час, ціла низка розвинутих країн Європи мають зовсім інше співвідношення в освітній підготовці вищої школи та використання трудового потенціалу. Так, наприклад, Англія має 96 вищих навчальних закладів на 62,87 мільйонів населення. За визначенням Мартякової О. В. таке «співвідношення змушує замислитись не стільки про кількість закладів, скільки можливість їх ефективного функціонування, відповідно до потреб вітчизняного ринку праці та сучасних тенденцій підготовки спеціалістів за європейськими та міжнародними стандартами. Якщо держава допускає існування такої кількості вищих навчальних закладів, то вона зобов'язана створювати сприятливі умови для їх ефективного функціонування» (Мартякова О. В., 2012). Цілком очевидно, що ця проблема потребує переосмислення та науково-обґрунтованих підходів щодо їх вирішення протягом найближчої перспективи.

6. *Відсутність налагодженої системи працевлаштування фахівців.* Не можна не погодитись, що система розподілу випускників на роботу, що гарантувала практично 100% зайнятість молоді в радянській період, практично зруйнована. З одного боку, це зумовлене домінуванням приватного роботодавця і слабкими зв'язками вищих навчальних закладів з ним. З іншого боку, небажанням переважної більшості випускників йти працювати на непрестижні робочі місця з невеликою оплатою в державному секторі (особливо в сільській місцевості). В останні роки ініційовано відбувається процес створення спеціальних підрозділів вищих навчальних закладів з питань працевлаштування випускників. Проте, на сьогодні вони функціонують не в усіх навчальних закладах, свідченням чого є 27,9% студентів, які під час соціологічного опитування в березні 2012 року (дані моніторингового дослідження входження національної системи вищої освіти в Європейській простір вищої освіти) взагалі нічого не знали про їх існування. Лише 15,9% студентів розраховують на наявні зв'язки своїх ВНЗ з роботодавцями, а 16,1% – на існування розподілу для бюджетників, що може розглядатись як оцінка реального рівня сприяння у працевлаштуванні випускників. Дві третини студентів (65,5%) денної

форми навчання відчувають потребу в сполученні навчання з роботою з матеріальних або кар'єрних міркувань.

Отже, вітчизняний ринок освітніх послуг не може повністю задовольнити попит у кваліфікованих кадрах та оперативно реагувати на зміни, що відбуваються на ринку праці. Існуючий механізм взаємодії вищої освіти та ринку праці є неефективним. Проблема невідповідності попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці особливо ускладнюється регіональними диспропорціями. Ситуація, що склалася на ринках освітніх послуг і праці, потребує вжиття невідкладних заходів щодо гармонізації їх відносин. Перспективи зростання благоустрою нашої країни – це збільшення значимості людського капіталу, а значить, значимості української освіти. Цей шлях стає реальним тільки при масштабній модернізації вітчизняної системи освіти.

Дослідники визначають наступні кроки для виходу із ситуації, що склалася:

- розробити концепцію взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг й об'єднати зусилля Міністерства освіти і науки, Міністерства економіки, Міністерства праці та соціальної політики, галузевих міністерств, роботодавців і навчальних закладів на принципах розробки політики пріоритетів надання роботодавцям можливості ефективніше виконувати свою роль у системі економічних відносин;

- удосконалити систему моніторингу та прогнозування потреб ринку праці та створити мережу самостійних структурних підрозділів, які виступатимуть посередниками між системою освіти й роботодавцями та забезпечуватимуть взаємодію ринку праці та ринку освітніх послуг шляхом вивчення їх стану, розроблятимуть короткострокові та довгострокові прогнози щодо можливостей

працевлаштування випускників навчальних закладів (навчальні заклади, рекрутингові та інформаційні агентства, підприємства та служба зайнятості);

- забезпечити участь роботодавців та інших партнерів у вирішенні проблем вищої професійної освіти, у тому числі, розробленні освітніх стандартів, узгоджених з сучасними кваліфікаційними потребами;

- запровадити механізм визначення рейтингу вищих навчальних закладів та тендерів на розміщення держзамовлення на підготовку кадрів з урахуванням ефективності працевлаштування випускників як кінцевого результату співпраці з роботодавцями. Оцінка навчальних закладів може здійснюватися за такими критеріями, як:

затребуваність професійних освітніх послуг на ринках праці та освітніх послуг;

- якість професійної підготовки кадрів в навчальному закладі; розвиток відносин соціального партнерства навчального закладу з роботодавцями у сфері підготовки (перепідготовки) кваліфікованих кадрів; профорієнтаційна робота, проведена освітньою установою з молоддю, що навчається; навчально-матеріальна база і кадровий потенціал навчального закладу.

- запроваджувати закордонний досвід, а саме введення методу підсумкового фінансування навчальних закладів (як за обсягами прийому учнів чи студентів, так і за обсягами працевлаштування за отриманою кваліфікацією та адаптації випускників на виробництві),

- впровадження маркетингових служб, що вивчають потреби ринку праці, як невід'ємної складової навчального закладу. Маркетингова служба вищого навчального закладу повинна включати такі відділи: збору інформації та маркетингових досліджень, працевлаштування випускників, маркетингових комунікацій, планування підготовки за новими спеціальностями.

У зазначеному контексті особливого значення набуває завдання удосконалення регулювання національного ринку праці та вищої освіти в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії України. Нині можна робити висновок про суттєвий збіг пріоритетів у політиці налагодження взаємодії освіти та ринку праці Європейського Союзу й України. Тому вивчення європейського досвіду є важливим чинником удосконалення механізмів регулювання взаємодії вищої освіти та ринку праці в Україні.

На думку дослідників (Мартякової О. В, Плахотнікової Л. О. та ін.) урахування в Україні на сучасному етапі розвитку вищої освіти та ринку праці європейського досвіду щодо цього питання дасть змогу:

- удосконалити нормативно-правову базу, що регулює це питання;

- створити організаційні структури на рівні держави (регіону), які б здійснювали координацію діяльності зацікавлених суб'єктів та несли відповідальність за забезпечення взаємодії вищої освіти та ринку праці;

- підготувати пропозиції щодо удосконалення змісту і процесу підготовки фахівців;

- забезпечити зворотний зв'язок роботодавців з вищими навчальними закладами;

- забезпечити незалежну оцінку якості підготовки фахівців.

Таким чином, європейський досвід може бути тим резервом, який допоможе з урахуванням інституційних особливостей, історичних і культурних традицій України відшукати для використання на практиці найбільш оптимальні форми забезпечення взаємозв'язку між вищими навчальними закладами, представниками бізнесу та державними органами; удосконалити механізми (правові, структурні, організаційно-управлінські, фінансові) регулювання взаємодії вищої освіти та ринку праці; моделі залучення громадського та професійного контролю за якістю та змістом професійної освіти.

Література

1. Гук Н. Вища освіта крізь призму ринку праці / Наталія Гук // Віче (Журнал Верховної ради України). – 2012. – № 6, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3028/>
2. Катеринчук О. В. Модернізація системи освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/katerinchuk-ov-modernizatsiya-sistemi-osviti/>
3. Куценко В. І. Ринок праці та освітніх послуг: шляхи оптимізації їх взаємодії у контексті вимог інформаційно-інноваційного суспільства / Куценко В. І., Чорнодід І. С. // Економіка. Проблеми економічного становлення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum./vapsv/2010_3/St_7.pdf
4. Лавриненко Л. М. Взаємодія ринку праці з ринком освітніх послуг / Лавриненко Л. М. // Экономические науки. – 2012. – № 5, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/23_NPM_2011/Economics/5_91171.doc.htm
5. Мартякова О. В. Взаємодія ринків праці та освітніх послуг: тенденції і перспективи розвитку / Мартякова О. В., Мудра О. В. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2012_7/19.pdf
6. Плахотнікова Л. О. Взаємодія процесів реформування системи вищої освіти та економіки України / Плахотнікова Л. О. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/24_SVMN_2008/Economics/27097.doc.htm
7. Моніторингове дослідження входження національної системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження (Аналітичний звіт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/doccatalog/document?id=54018>

Н. В. Мосьпан ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье анализируются проблемы высшего образования Украины в условиях развития рыночной экономики. Освещается несовершенство современного механизма регулирования взаимодействия высшего образования и рынка труда. Представлены различные подходы к модернизации высшего образования Украины и обосновывается необходимость изучения Европейского опыта по этому вопросу.

Ключевые слова: высшее образование, развитие, рынок образовательных услуг, рынок труда.

N. Mospan

HIGHER EDUCATION OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARKET ECONOMY

The problems of higher education in Ukraine in the conditions of market economy are analyzed in the article. The shortcomings of the modern regulatory mechanism of interaction of higher education and the labour-market are highlighted. Here are presented different approaches to the modernization of higher education in Ukraine and the necessity of studying the European experience on this issue.

Keywords: development, educational market, higher education, labour - market.

Рецензенти:

Сисоєва С. О. – д. пед. н., проф., чл.-кор. НАПН України,
Чеснокова А. В. – канд. ф. н.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2013